Parakh
Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University
Lahore (Pakistan) Vol: 9
Jan-Jun 2020, pp

ਪਾਰਖ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਭਿਾਗ ਜਰਨਲ ਆਫ਼ ਪੰਜਾਬੀ
ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਤਿ
ਮਹਲਿਾ ਯੂਨੀਵਰਸਟਿੀ ਲਾਹੌਰ ਕਾਲਜ, ਲਾਹੌਰ
(ਪਾਕਸਿਤਾਨ) ਲਈ: 9, ਜਨਵਰੀ- ਜੂਨ 2020,
ਪੰਨੇ

ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਤਸੱਵੁਫ਼, ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ

Abstract

Humans from the very first day to till date of human existence, created many norms and institutions to have and live a better life. Many of these norms do not acquire any written proofs or documentation, but it was as a part of human's existence. These very norms affect and direct human lives accordingly. Not a single discipline left aside from this affect. By the time these norms and institutions became ethics of human kind. The ethical behaviour of any human decides his or her intellect and the cultural background. This ethical behaviour fixes our status in society.

Ethics may be briefly defined as "the Science of Morality" or as "the Study of right conduct or duty". It is the science which explains the fact of moral life and indicates the course in which human activities should be directed. It is essentially an investigation into the notions of good and bad, right and wrong and the connected notion of duty, as applied to conduct or voluntary action. When we try to find the history of ethics, we find religion had been a basic and powerful driver of humans to embrace this ethical behaviour at first. Religion had a crucial role to play in humans' ethical conscience.

Sufism played a vital role in ethical history through prominent *Sufis* of all time. Punjabi Literature history witnesses the beginning with the writings of *Baba Sheikh Farid*. As of many other Sufis *Baba Sheikh Farid* preached of Ethics. His very discourse and teachings are related to human behaviour and conscience. *Baba Farid* Bani is compiled in *Guru Granth Sahib* By *Guru Arjan Sahib* along with 14 other *Bhagats*, 11 *Bhatts*, 4 *Sikhs* And 6 *Sikh Gurus*. Sikhs consider all of them who includes in *Guru Granth Sahib* as Guru so Sufi's and Sikhs share the same ethical behaviour as such. So our concern in this research

paper is to find the ethics in *Sufism* itself and ethical behaviour which *Baba Sheikh Farid* celebrates.

ਤਸੱਵੁਫ਼

ਤਸੱਵੁਫ਼ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਰਹੱਸਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਇਸਲਾਮਕ ਰਹੱਸਵਾਦ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਰ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਇਕਹਰਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘੜ੍ਹੇ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੈਦ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਸੂਫ਼ੀਵਾਦ ਜਾਂ ਤਸੱਵੁਫ਼ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਿੰਨੀ ਸਟੀਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਓਨੀ ਹੀ ਇਹ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਵਿਗਸਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੂਫ਼ੀਵਾਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੜ੍ਹ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ 'ਤੇ ਖ਼ਰਚ ਹੋਏਗਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤਸੱਵੁਫ਼ ਨੂੰ ਸੂਫ਼ੀਵਾਦ ਵੀ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਫ਼ੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੂਫ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਰਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ 'ਸੂਫ਼ੀ' ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਸੂਫ਼ੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੂਫ਼ ਯਾਨਿ ਕਿ ਉੱਨ/ਪੱਸ਼ਮ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਪਹਿਨਦੇ ਸਨ। ਉੱਨ ਨੂੰ ਸਾਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਇਸਨੂੰ ਫ਼ੈਲਸੂਫ਼ (ਫਿਲਾਸਫ਼ਰ) ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਫ਼ੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਹਿਲੀ ਸਫ਼ ਵਿੱਚ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੂਫ਼ੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਇਸਦਾ ਆਉਣਾ 'ਸਫ਼ਾ' ਤੋਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, 'ਸਫ਼ਾ' ਮਾਇਨੇ ਸਫ਼ਾਈ ਜਾਂ ਪਵਿੱਤਰਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਫ਼ੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਅਚਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਫ਼ੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤਾ ਮਤ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਫ਼ੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਉੱਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਫਰੀਦਾ ਕੰਨਿ ਮੁਸਲਾ ਸੂਫੁ ਗਲਿ ਦਿਲਿ ਕਾਤੀ ਗੁੜੁ ਵਾਤਿ।। [i]

ਤਸੱਵੁਫ਼ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਈ ਰਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਸਲਾਮਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਕਈ ਲੋਕ ਇਸਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਤੋਂ ਉਲਟ ਪੈਦਾ ਰਾਹ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਲ ਗਜ਼ਾਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਰਿਵਾਈਵਲ ਆਫ਼ ਰੀਲੀਜੀਅਸ ਸਾਇੰਸਸ' (Revival of Religious Sciences) ਵਿੱਚ ਤਸੱਵੁਫ਼ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਨਾਲ਼ ਜੁੜਿਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤਸੱਵੁਫ਼ ਇਸਲਾਮ ਨਾਲ਼ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸ਼ਰਾਅ ਤੋਂ ਉਲਟ ਨਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੂਫ਼ੀ ਸਿਲਸਿਲੇ

ਅਲੀ ਰਾਹੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਬਿ ਨਾਲ਼ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਸਰਿਫ਼ ਨਕਸ਼ਬੰਦੀ ਹੀ ਹਨ ਜਹਿੜੇ ਅਲੀ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਅਬੁ ਬਕਰ ਰਾਹੀਂ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਬਿ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੀ ਲੜ੍ਹੀ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਸੂਫ਼ੀ ਮਤ ਦੇ ਪੰਜ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ –ਇਰਾਨ, ਮਸਿਰ, ਅਰਬ, ਤੁਰਕੀ ਅਤੇ ਹੰਿਦੋਸਤਾਨ (ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਸਿਤਾਨ)।

'ਤਸੱਵੁਫ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਰਾਹ ਪ੍ਰੇਮ, ਮੁਹੱਬਤ ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ। ਸੂਫ਼ੀ ਸਾਧਕ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦੇ ਅੱਠ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–

1) ਅਬੂਦੀਅਤ – ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸਮਝਣਾ।

2) ਇਸ਼ਕ – ਰੱਬ ਨਾਲ਼ ਪਆਿਰ ਕਰਨਾ।

3) ਜ਼ੁਰਦ – ਤਪੱਸਆਿ ਕਰਨੀ।

4) ਮਾਰਫ਼ਤ – ਗਆਿਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ।

5) ਵਜਦ – ਮਸਤੀ ਵੱਿਚ ਆਉਣਾ।

6) ਹਕੀਕਤ – ਸਚਾਈ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ।

7) ਵਸਲ – ਰੱਬ ਨਾਲ਼ ਮਲਿਾਪ।

8) ਫ਼ਨਾ – ਰੱਬ ਵੱਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਟਿਾ ਦੇਣਾ।'[ii]

ਇਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਲਿਾਂ ਸੂਫ਼ੀ ਸਾਧਕ ਦੀ ਤਆਿਰੀ ਬਹੁਤ ਅਹਮਿ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਰੱਬ ਦੀ ਮਹਿਰ ਬਹੁਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ਿ ਵੱਿਚ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:-

1)	ਤੌਬਾ	2)	ਸਬਰ
3)	ਸ਼ੁਕਰ (ਆਸ)	4)	ਰਜ਼ਿਾ
5)	ਖ਼ੌਫ਼ (ਤਪ)	6)	ਜ਼ੁਹਦ

7) ਫ਼ਕਰ (ਆਪ-ਸਹੇੜੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤੇ ਤਆਿਗ)

8) ਤੌਹੀਦ (ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸਮਝਣਾ)

9) ਤਵੱਕੁਲ (ਰੱਬ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ) 10) ਮੁਹੱਬਤ।'[iii]

ਤਸੱਵੁਫ਼ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਉਲਟ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪਛਿਲੇ ਦੌਰ ਵੱਚਿ ਹੋਏ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੱਚਿ ਕੁਰਾਨ ਜਾਂ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਣਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਤਿ ਵੱਚਿ ਇਸਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਤੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਿੋਧਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤਸੱਵੁਫ਼ ਜਾਂ ਸੂਫ਼ੀਵਾਦ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵੱਚਿ ਵਾਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਛਿਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵੱਚਿ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਫਰਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਆਿ ਗਆਿ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਤਿ ਵੱਚਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲਿਾ ਨਾਂ ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਹਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵੱਚਿ 16ਵੀਂ-17ਵੀਂ ਸਦੀ ਵੱਚਿ ਹੋਏ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਅਤੇ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਵੱਚਿ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਮਕਬੂਲ ਰਹਿਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦਰਮਆਿਨ ਜੱਥੇ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਚਾਰ ਅਤੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਵੱਚਿ ਵੀ ਵੱਡੇ ਫਰਕ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਚਿ ਮਕਬੂਲ ਇਹ ਤੰਿਨ ਸੂਫ਼ੀ ਸਾਧਕ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸੂਫ਼ੀ ਸਲਿਸਲਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਲਿਸਲਿਆਂ ਜਾਂ ਤਰੀਕਆਿਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਫਰਕ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਫਰਕ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਚਸ਼ਿਤੀ ਸਲਿਸਲਿੇ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਮਲਾਮਤੀ ਅਤੇ ਕਾਦਰੀ ਸਲਿਸਲਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜੱਥੇ ਚਸ਼ਿਤੀ ਸਲਿਸਲਿਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਨਮਾਜ਼ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਹਨ ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਤਿ ਵਾਲੈ ਅਗਲੇ ਸੂਫ਼ੀ ਨਮਾਜ਼, ਕਲਮੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਇਸਲਾਮੀ ਚੰਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵੱਚਿ ਖ਼ਰੇ ਉੱਤਰਨਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਮਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਦਾਚਾਰ

ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਹੋਂਦਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸੇਧ ਦੇਣ ਲਈ ਕਈ ਕਸਿਮ ਦੇ ਨਯਿਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਜਹਿਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹਨਾਂ ਨਯਿਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲਖਿਤ ਗ਼ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਬਸ਼ਰ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਾ ਹੱਿਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸਨੂੰ ਹੀ ਸਦਾਚਾਰ, ਸਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਆਖਆਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਹਿੇ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਹਿੜੇ ਕਸਿੇ ਵਚਿਾਰ, ਕਾਰਜ, ਕਰਿਦਾਰ, ਜਾਇਜ਼, ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨੂੰ ਨਰਿਧਾਰਤਿ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨਯਿਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਹੀ-ਗ਼ਲਤ, ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਅਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਹਿਾ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਜਹਿੜਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਤੋਂ ਅਭੱਿਜ ਰਹਿਾ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵੱਚਿ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵੱਚਿ ਸੱਿਖਆਿ ਦਾ ਖੇਤਰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਆਿਦਾ ਅਸਰਦਾਰ ਸਾਬਤਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਸਦਾ ਹੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਸ਼ਿਾ ਬਣਆਿ ਰਹਿਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਾਵਾਂ ਵੀ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਵਿਾਦ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਣਆਿ ਰਹਿਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਹੱਿਸਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਧਰਮ ਵਚਿਲੇ

ਵਚਿਾਰ ਰੱਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਸਦਾਚਾਰ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸਦਾਚਾਰ ਦੋ ਵੱਖਰੇ ਨੇਮ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਦਾਚਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵੱਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਧਰਮ ਆਪਣੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਪਰਭਿਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੀ ਰਹਣਿੀ ਸਦਾਚਾਰ ਨਸ਼ਿਚਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। 'ਪਲੈਟੋ 'ਡਾਇਲਾਗਜ਼ ਆਫ਼ ਸਾਕਰੇਟਸ' (Dialogues of Socrates) ਵੱਿਚ ਸੁਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦੇਵਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਪਆਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਵੱਿਤਰ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਪਵੱਿਤਰ ਹੈ ਕਉਿਂਕਿ ਦੇਵਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪਆਿਰਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹੀ ਬਹਸਿ ਰਹੰਿਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਨਰਿਭਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਦਾਚਾਰ ਧਰਮ ਵਚਿੋਂ ਨਕਿਲਆਿ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਦਾਚਾਰ ਵਚਿੋਂ ਨਕਿਲਆਿ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਦਾਚਾਰ ਸ਼ਾਇਦ ਧਰਮ ਵਚਿੋਂ ਨਕਿਲਆਿ ਹੋਵੇ ਪਰ ਧਰਮ ਸਦਾਚਾਰ ਵਚਿੋਂ ਨਹੀਂ। ਤੀਜਾ ਵਚਿਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਚਿਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ਼ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਹੈ ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਚਹਿਨ ਨਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਿਸਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦਾਨਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਵੇਖਆਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'[iv] ਸਦਾਚਾਰ ਵੱਿਚ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਫ਼ਰਜ਼ ਅਤੇ ਹੱਕ ਦੇ ਸੁਮੇਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੱਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਸਮਾਜ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕੁਝ ਹੱਕ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਇਸ ਸਦਾਚਾਰਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਪਰਭਿਾਸ਼ਾ ਦੰਿਦਆਿਂ ਪਹਾਨੀਭੂਸ਼ਣ ਚੈਟਰਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, "ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵੱਿਚ "ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਵਗਿਆਿਨ" ਜਾਂ "ਸਹੀ ਰਵੱਈਏ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦਾ ਅਧਐਿਨ" ਵਜੋਂ ਪਰਭਿਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਵਗਿਆਿਨ ਹੈ ਜਹਿੜਾ ਕਿ ਅਖ਼ਲਾਕੀ ਜ਼ੰਿਦਗੀ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪਰਭਿਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਕਰਿਆਿ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਸਿ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਗਤੀਵਧਿੀਆਂ ਚੱਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵੱਿਚ ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮਾੜੇ, ਸਹੀ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਫ਼ਰਜ਼/ਧਰਮ ਦੀ ਜੁੜਵੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਨਤਿਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਕੰਿਝ ਹੈ।"[v] ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਆਚਾਰ ਨਾਲ਼ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਆਚਾਰ ਸਾਡੇ ਕਰਿਦਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗਆਿਈ ਜਾਂ ਬੁਰਾਈ ਸਾਡੇ ਕਰਿਦਾਰ ਨੂੰ ਨਰੂਿਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਦਾਚਾਰ ਬਾਕੀ ਵਗਿਆਿਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਜਾ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਜਵਿੇਂ ਕਿ ਮਨੋਵਗਿਆਿਨ, ਸਮਾਜ ਵਗਿਆਿਨ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਦਰਸ਼ਨ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਪਰਾਭੌਤਕਿਤਾ ਨਾਲ਼ ਵੀ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸਦਾ ਇਤਹਿਾਸ ਖੋਜਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹੀ ਸਮਝ ਸਕਾਂਗੇ ਕਿ ਜੀਵਨ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਨੂੰਹ-ਮਾਸ ਵਰਗਾ ਜੋੜ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵੱਿਚ ਜਹਿੜਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਡਦਿਕੋਰਸ ਸਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਵਾਹਕ ਬਣਆਿ ਉਸਦਾ ਖਾਸਾ ਧਾਰਮਕ ਸੀ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਵੱਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਮ ਆਧਾਰਤ ਸਦਾਚਾਰ ਮੁੱਖ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਦੋਹਰੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਥਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਧਿਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਬੇਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜ੍ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸਲਾਮ ਵੱਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਬਿ ਦੀਆਂ ਸੱਿਖਆਿਵਾਂ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਬੁਨਆਿਦ ਮੰਨਆਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਬਿ ਦੀਆਂ ਸੱਿਖਆਿਵਾਂ ਕੁਰਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਦੀਸਾਂ ਵੱਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। 'ਅਲਬੁਖਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਦੀਸਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਸਿ ਨੇ ਨੌਂਵੀ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਵੱਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਿਚ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਰਟਨ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਜਜ਼ਾਰ ਬਰਿਧਾਂ ਤੋਂ 600,000 ਹਦੀਸਾਂ ਇਕਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਚਿੋਂ 7275 ਪ੍ਰਮਾਣਕਿ ਹਦੀਸਾਂ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਆਿਰ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਚਿੋਂ ਕਈ ਹਦੀਸਾਂ ਅਜਹਿੀਆਂ ਮਲਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਨਿ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਫ਼ੀ ਵਚਿਾਰਾਂ ਦੀ ਚੂਲ ਕਹਿਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਵਿੇਂ "ਫ਼ਕਰ ਭਾਵ ਗ਼ਰੀਬੀ ਉੱਤੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੈ।" ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਬਿ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਥਨ ਹੈ, "ਹੇ ਰੱਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਨੀਵਆਿਂ ਜੀਣ, ਨੀਵਆਿਂ ਮਰਨ ਤੇ ਕਆਿਮਤ ਵਾਲੇ ਦਨਿ ਨੀਵਆਿਂ ਵਚਿੋਂ ਉੱਠਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇਵੀਂ।" ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਬਿ ਦੇ ਇਸ ਬਚਨ ਨੂੰ ਤਵੱਕੁਲ (ਭਰੋਸਾ) ਦੇ ਸਧਿਾਂਤ ਨਾਲ ਜੋੜੋ: "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਵੱਿਚ ਭਰੋਸਾ ਕਰੋਗੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲੇਗਾ ਜੋ ਸਵੇਰੇ ਭੁਖਆਿਂ ਨਕਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਰਜ ਪੁਜ ਕੇ ਮੁੜਦੇ ਹਨ।" ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਹਦੀਸਾਂ ਵੱਿਚ ਸੂਫ਼ੀ ਸਧਿਾਂਤਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਮਲਿ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।'[5]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਬੁਨਆਿਦ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਈ ਬਣਾਏ ਨਯਿਮਾਂ 'ਤੇ ਖੜੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵੱਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਯਿਮ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਪੱਕਆਿਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਜਹਿੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵੱਿਚ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਸਖ਼ਿਰ ਸਨ ਉਹ ਅੱਗੇ ਜਾ ਹੋਰਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵੱਿਚ ਕੁਫ਼ਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ਼ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਬੁਨਆਿਦ ਸ਼ਰਾਅ ਅਧਾਰਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਅ ਦੇ ਨਯਿਮਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਸਖ਼ਿਰ ਮੰਨਆਿ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਇਸਲਾਮ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵੱਿਚ ਫੈਲਦਾ ਗਆਿ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਜੱਿਥੇ ਹੋਰਨਾਂ ਵਚਿਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤਿ ਕੀਤਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਵਚਿਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਮੁਕਾਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਆਿ। ਸੰਸਾਰ ਵੱਿਚ ਤਸੱਵੁਫ਼ ਉੱਪਰ ਜੱਿਥੇ ਇਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਪਲੈਟੋ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਆਿ ਮੰਨਆਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹੰਿਦੋਸਤਾਨ ਵੱਿਚ ਇਸ 'ਤੇ ਬੁੱਧ, ਵੇਦਾਂਤ, ਯੋਗ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਆਿ ਮੰਨਆਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ਼ ਇਸਦੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਸੁਭਾਅ ਵੱਿਚ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ। ਇਹ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਲਿਸਲਿਆਿਂ ਵੱਿਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਵਾਪਰੀਆਂ।

ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ

ਤਸੱਵੁਫ਼ ਦਾ ਨਾਤਾ ਸਦਾਚਾਰ ਨਾਲ਼ ਜੋੜਨ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਹਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਕਾਲ ਵੱਿਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਹੋਏਗੀ। ਤਸੱਵੁਫ਼ ਵੱਿਚ ਵੀ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਬਦਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਪਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸੂਫ਼ੀ ਸਾਧਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਹਮਿ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਬਦਲਦਆਿਂ ਉਹ ਅਗਲੇਰੇ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਲਈ ਬੇਮਾਅਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਜਾਬ ਵੱਿਚ ਆਏ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਕਿਰ 9ਵੀਂ-10ਵੀਂ ਸਦੀ ਵੱਿਚ ਮਲਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲਿਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵੱਿਚ ਲਖਿਣ ਵਾਲ਼ੇ ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਹੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਤਿ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ ਵੱਿਚ ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਰਾਗ ਆਸਾ ਅਤੇ ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਵੱਿਚ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ 112 ਸ਼ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲਿ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਜੱਿਥੇ ਤਸੱਵੁਫ਼ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਸੱਭਆਿਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦਾ ਵੀ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੱਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਉਪਮਹਾਂਦੀਪ (ਭਾਰਤ ਪਾਕਸਿਤਾਨ) ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਝਲਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਸੱਭਆਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦਾਇਰਆਿਂ ਨੂੰ ਮੇਲਦੇ ਹਨ, ਜਸਿਦਾ ਖਾਸਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕ ਿਬਾਬਾ ਜੀ ਸ਼ਰਾਅ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਨਮਾਜ਼ੀ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਉਸ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ੰਿਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲ ਟੀਚਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਸ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵੱਿਚ ਖ਼ੈਰ ਮੰਗਦੇ ਹਨ:-

ਤੇਰੀ ਪਨਹ ਖੁਦਾਇ ਤੂ ਬਖਸੰਦਗੀ।।
ਸੇਖ ਫਰੀਦੈ ਖੈਰੁ ਦੀਜੈ ਬੰਦਗੀ।।

ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕ ਿਨਮਾਜ਼ ਨਾ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲ਼ੇ ਵਅਿਕਤੀ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀ ਵਚਿਾਰ ਹਨ:-

ਫਰੀਦਾ ਬੇ ਨਮਾਜ਼ਾ ਕੁਤਆਿ ਏਹ ਨ ਭਲੀ ਰੀਤ।ਿ।
ਕਬਹੀ ਚਲ ਿਨ ਆਇਆ ਪੰਜੇ ਵਖਤ ਮਸੀਤ।ਿ।[vi]

ਇਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਸੱਿਖ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਹੱਿਸਾ ਹੈ ਜਹਿੜਾ ਨਤਿਨੇਮ ਵੱਿਚ ਸੱਿਖ ਰਹਤਿ ਮਰਯਿਾਦਾ ਵੱਿਚ ਸ਼ਾਮਲਿ ਹੈ। ਪੰਜ ਵਖ਼ਤ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਤਿਨੇਮ ਸੱਿਖ ਸੁਰਤ ਦਾ ਹੱਿਸਾ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਸਦਾਚਾਰਕ ਪੱਖ ਸਾਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵੱਿਚ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ਼ ਦੰਿਦਾ ਹੈ, ਜਸਿ ਵੱਿਚ ਕਸਿੇ ਕਸਿਮ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੱਕਆਿਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਜੁੜਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋਰ ਸੁਨੇਹਾ ਇੰਝ ਹੈ:-

ਉਠੁ ਫਰੀਦਾ ਵਜੂ ਸਾਜ ਿਸੁਬਹ ਨਮਿਾਜ ਗੁਜਾਰ।ਿ।
ਜੋ ਸਰਿੁ ਸਾਈ ਨਾ ਨਵੈ ਸੋ ਸਰਿੁ ਕਪ ਿਉਤਾਰ।ਿ।[vii]

ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕ ਿਜਹਿੜਾ ਸਰਿ ਉਸ ਮਾਲਕ ਖ਼ੁਦਾ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦਾ ਉਹ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਅਜਹਿੇ ਹੀ ਨਾ ਨਵਿਣ ਵਾਲ਼ੇ ਸਰਿ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਹਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਜਹਿੇ ਸਰਿ ਨੂੰ ਹਾਂਡੀ ਹੇਠ ਬਾਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਖ਼ੁਦਾ ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਬੰਦੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਲਈ ਕੋਈ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।

ਅਕਸਰ ਵਦਿਵਾਨ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕ ਿਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈਅ ਦੇ ਲੁਕਾਈ ਤੋਂ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਬੰਦਗੀ ਨਾਲ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਤਰਾਸ਼ਣ ਦਾ ਜਹਿੜਾ ਕੰਮ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਹਿਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹਨ। ਅੱਜ ਜੇਕਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਕੜ ਵਿੱਚ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਦਿਲੀ, ਉਦਾਸੀ ਜਾਂ ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵੈਰ ਦੀ ਕਾਟ ਇਹ ਬੰਦਗੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਇਹ ਭੈਅ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਬਤਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭੈਅ ਵਿੱਚ ਨਰਿਮਲਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭੈਅ ਰੱਬ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀ ਸਗੋਂ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿੱਚ ਗੜੁੱਚੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਸਿ ਨਾਲ਼ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਦੇ ਹੋਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਫਰੀਦਾ ਜਾ ਤਉ ਖਟਣ ਵੇਲ ਤਾ ਤੂ ਰਤਾ ਦੁਨੀ ਸਿਉ।।
ਮਰਗ ਸਵਾਈ ਨੀਹਿ ਜਾ ਭਰਿਆ ਤਾ ਲਦਿਆ।।[viii]

ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ! ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਖੱਟਣ ਦਾ ਵੇਲ਼ਾ ਸੀ ਤਦ ਤੂੰ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ਼ ਮਸਤ ਰਹਿਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਸਾਹ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸੋ ਇਹਨਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਸ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋਣਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬੰਦਗੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਪੱਖ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਲੜ੍ਹ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੱਕ ਸਮੇਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਅਹਿਮ ਪਹਲਿੂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਫ਼ਕੀਰੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਣ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਸਾਦਾ ਜਿਉਣ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਹੋਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਸਾਡੀ ਬਰਿਤੀ ਭਟਕਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਸੁਭਾਅ ਸਾਡਾ ਕਰਿਦਾਰ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕਰਿਦਾਰ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਦਾਚਾਰ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਆਲ਼ੇ-ਦੁਆਲੇ 'ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਾਦਗੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਹਣ ਜਾਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ਼ ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਫ਼ਕਿਰ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਚੁਲੀਹੇ ਕੱਟੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਹਣਿ-ਸਹਣਿ ਵੀ ਸਾਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਜਣਾ ਖਾਣੇ ਦਾ ਮੈਟਾਫ਼ਰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਪਸਾਰ ਨਾਲ਼ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਵਚਨ/ਡਸਿਕੋਰਸ ਸਰਿਜਦੀ ਹੈ:-

ਫਰੀਦਾ ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ ਲਾਵਣੁ ਮੇਰੀ ਭੁਖ।।
ਜਨਿਾ ਖਾਧੀ ਚੋਪੜੀ ਘਣੇ ਸਹਨਿਗੇ ਦੁਖ।।

ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਖਾਇ ਕੈ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਉ।।
ਫਰੀਦਾ ਦੇਖਿ ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ ਨਾ ਤਰਸਾਏ ਜੀਉ।।[ix]

ਸਿੱਖ ਸੁਰਤ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਤਿੰਨ ਅਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਕਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ। ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਭਾਲ਼ਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੋਲ਼ ਕੁਝ ਲੁਕਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਕੋਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮਜੀਠ ਵਾਂਗ ਸੜਦਾ ਹੈ:-

ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਮੈ ਹੋਦਾ ਵਾਰਿਆ ਮਿਤਾ ਆਇੜਿਆ।।
ਹੇੜਾ ਜਲੈ ਮਜੀਠ ਜਿਉ ਉਪਰਿ ਅੰਗਾਰਾ।।[x]

ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੰਡਣ ਦੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਹਿੜਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਹਮਿ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਸਰ ਮਨੁੱਖ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਤਾਂ ਆਪ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਜਹਿੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਹੱਲ ਆਪਣੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚੇ ਭਗਤ ਦੇ ਕਰਿਦਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜਹਿਦੇ ਕੋਲ਼ ਮਤ ਹੋਵੇ ਪਰ ਫਰਿ ਵੀ ਅਕਲ ਦਾ ਰੋਅਬ ਨਾ ਪਾਵੇ, ਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇ ਪਰ ਨਮਿਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜੀਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਜਸਿ ਕੋਲ਼ ਦੇਣ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੰਢ ਦੇਵੇ ਅਜਹਿਾ ਵਅਿਕਤੀ ਭਗਤ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

ਮਤਿ ਹੋਦੀ ਹੋਇ ਇਆਣਾ।।
ਤਾਣ ਹੋਦੇ ਹੋਇ ਨਿਤਾਣਾ।।
ਅਣਹੋਦੇ ਆਪੁ ਵੰਡਾਏ।।
ਕੋ ਐਸਾ ਭਗਤੁ ਸਦਾਏ।।[xi]

ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਚਿੋਂ ਹੀ ਮਨ ਦੇ ਟਕਿਾਅ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਹਿੜਾ ਮਨ ਖ਼ੁਦਾਈ ਅਜ਼ਮਤ ਨਾਲ਼ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਸਿੇ ਲਈ ਵੈਰ ਨਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਸਿੇ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਬੁਰਾਈ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਟਕਿਾਅ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਸਿੇ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆ ਤਿਨਾ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ।।
ਆਪਣੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ਪੈਰ ਤਿਨਾ ਦੇ ਚੁੰਮਿ।।[xii]

ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ।।
ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ।।[xiii]

ਫਰੀਦਾ ਕਾਲੇ ਮੈਡੇ ਕਪੜੇ ਕਾਲਾ ਮੈਡਾ ਵੇਸੁ।।

ਗੁਨਹੀ ਭਰਿਆ ਮੈ ਫਿਰਾ ਲੋਕੁ ਕਹੈ ਦਰਵੇਸੁ।।[xiv]

ਆਪੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ, ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਬਰਿਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੀ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਸਦਾਚਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਕਸਿੇ ਕਸਿਮ ਦੀ ਹਾਸਲ ਤਾਕਤ ਦੀ ਮਾੜੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਖ਼ਾਸਕਰ ਲੇਖਣੀ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਜਹਿਨਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਲਖਿਿਆ ਕਸਿੇ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਅਸਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਨੇ ਜਸਿਨੂੰ ਅਜਹਿੀ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਜਾਂ ਹੁਨਰ ਦੱਤਿਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਹੁਨਰ ਕਸਿੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ, ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਹਿੇ ਦਾਨਸ਼ਿਮੰਦਾ ਅਤੇ ਅਕਲ ਲਤੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੇਧ ਦੰਿਦੇ ਹਨ:-

ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਅਕਲ ਲਤੀਫੁ ਕਾਲੇ ਲਖਿੁ ਨ ਲੇਖ।।
ਆਪਨੜੇ ਗਰਿੀਵਾਨ ਮਹਿ ਸਰਿੁ ਨੀਵਾ ਕਰਿ ਦੇਖੁ।।[xv]

ਬਾਬਾ ਜੀ ਲਈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਬਾਮਾਅਨੇ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰ ਹਨ ਜਹਿਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਰੱਬੀ ਦਰਗਾਹ ਵੱਿਚ ਸ਼ਰਮੰਿਦਾ ਹੋਣਾ ਪਏ। ਉਹ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਜਹਿੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ਫਰੀਦਾ ਜਨਿੀ ਕੰਮੀ ਨਾਹਿ ਗੁਣ ਤੇ ਕੰਮੜੇ ਵਸਿਾਰਿ।।
ਮਤੁ ਸਰਮੰਿਦਾ ਥੀਵਹੀ ਸਾਂਈ ਦੈ ਦਰਬਾਰਿ।।[xvi]

ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਸਬਰ ਦਾ ਭਰਿਆ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਹਿਾ ਜੀਵਨ ਜਉਿਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣਾ ਸੁਨੇਹਾ ਇੰਝ ਦੰਿਦੇ ਹਨ:-

ਸਬਰ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਰੀ ਤਨੁ ਏਵੈ ਜਾਲੇਨਿ੍।।
ਹੋਨਿ ਨਜੀਕਿ ਖੁਦਾਇ ਦੈ ਭੇਤੁ ਨ ਕਸਿੈ ਦੇਨਿ।।[xvii]

ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕਸਿੇ ਕਸਿਮ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਹਮਿੀਅਤ ਦੰਿਦੇ ਹਨ-

ਫਰੀਦਾ ਬਾਰਿ ਪਰਾਇਐ ਬੈਸਣਾ ਸਾਂਈ ਮੁਝੈ ਨ ਦੇਹਿ।।
ਜੇ ਤੂ ਏਵੈ ਰਖਸੀ ਜੀਉ ਸਰੀਰਹੁ ਲੇਹਿ।।[xviii]

ਫਰੀਦਾ ਜਾ ਲਬੁ ਤਾ ਨੇਹੁ ਕਆਿ ਲਬੁ ਤ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ।।
ਕਚਿਰੁ ਝਤਿ ਲ਼ਘਾਈਐ ਛਪਰਿ ਤੁਟੈ ਮੇਹੁ।।[xix]

ਅਜਹਿੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸੁਨੇਹੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵੱਿਚ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਦਾਚਾਰਕ ਪੱਖ ਆਖਆਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਸਦਾਚਾਰਕ ਪੱਖ ਸੱਿਖ ਅਵਚੇਤਨ ਮਨ ਵੱਿਚ ਇਕਸੁਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾ ਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸੱਿਖ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਦਾਚਾਰਕ ਪੱਖ ਰੂਹਾਨੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਜਹਿੜਾ ਕਰਿਦਾਰ ਘੜਆਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਵੱਿਚ

ਸੁੱਚਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਰਿੋਮਣੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਵਾਲ਼ਾ ਸਦਾਚਾਰ ਮਹੁੱਬਤ ਵੰਢਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਦਾਚਾਰ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖਾਲ਼ਾ ਅਤੇ ਆਨੰਦਮਈ ਬਣਾ ਦੀਂਦਾ ਹੈ, ਜਸਿ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਲਈ ਖਿੱਚ, ਉਸਦੀ ਬੰਦਗੀ, ਕਸਿੇ ਨਾਲ਼ ਵੈਰ ਨਹੀ ਅਤੇ ਸਭ ਨਾਲ਼ ਪ੍ਰੀਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟੱਿਪਣੀਆਂ

---

[i] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1380

[ii] ਮੋਹਨ ਸੰਿਘ (ਪ੍ਰੋ.), ***ਸੂਫ਼ੀ ਮੱਤ ਦਾ ਨਕਿਾਸ***, ਜੀਤ ਸੰਿਘ ਸੀਤਲ (ਡਾ.) (ਸੰਪਾ.), ***ਸੂਫ਼ੀ ਮਤ ਅਤੇ ਕਵਤਿਾ***, ਭਾਸ਼ਾ ਵਭਿਾਗ, ਪਟਆਿਲਾ, ਪੰਜਾਬ, 1970, ਪੰਨਾ-7

[iii] ਮੋਹਨ ਸੰਿਘ (ਪ੍ਰੋ.), ***ਸੂਫ਼ੀ ਮੱਤ***, ਜੀਤ ਸੰਿਘ ਸੀਤਲ (ਡਾ.) (ਸੰਪਾ.), ***ਸੂਫ਼ੀ ਮਤ ਅਤੇ ਕਵਤਿਾ***, ਭਾਸ਼ਾ ਵਭਿਾਗ, ਪਟਆਿਲਾ, ਪੰਜਾਬ, 1970, ਪੰਨਾ-8

[iv] William Warren Bartley, ***Morality and Religion***, The University Press, Great Britain, 1971, P-1

[v] Phanibhushan Chatterji, ***Principles of Ethics,*** New Bharatiya Book Corporation, New Delhi, 2001, p.1.

[vi] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1381

[vii] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1381

[viii] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1378

[ix] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1379

[x] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1379

[xi] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1384

[xii] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1378

[xiii] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1381

[xiv] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1381

[xv] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1378

[xvi] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ,*** ਅੰਗ 1381

[xvii] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1384

[xviii] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1380

[xix] ***ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬਿ***, ਅੰਗ 1378